

Андрій ФЕЛОНЮК (Львів)

НЕОПУБЛІКОВАНИЙ НАРИС ЄВГЕНА ЗАВАЛИНСЬКОГО ПРО ПОЛЬСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ У XV–XVII СТОЛІТТЯХ

Під час пошуку матеріалів про життя та наукову діяльність малознаного українського сходознавця Євгена Завалинського (1911–1993)¹ вдалося натрапити на неопублікований нарис його авторства, під назвою “Польща за боролом культури”².

Учений планував надрукувати його в журналі “Життя і знання”. Із таким проханням він звернувся у недатованому листі³ до редактора часопису Василя Сімовича⁴: “Високоповажаний Пане Редакторе, пересилаю на Ваші руки залучену статтю з ділянки сходознавства. Є це виїмок з моєї розправи, апробованої моїми професорами, значить слушної. Сподіюся, що зацікавить вона й українського читача. Прошу ввічливо переслати* на мою адресу повідомлення, чи й коли залучена стаття буде поміщена, чи існують у Вас гонорарі і в якій висоті. Коли б рішилися помістити, годжуся на всякі зміни стилістичні чи правописні, та не змістові, бо кожда думка має там своє річeve оправдання. З пошаною належить Є[вген] Зав[алинський]. Моя адреса: Dr. Eug[enjusz] Zawaliński, Stryj, Kolejowa 36”⁵.

Однак редактор йому відмовив, оскільки у журналі за 1936–1939 рр. цієї статті немає⁶. Важко говорити про причини. Можливо, переповненість

¹ Про нього див.: *Фелонюк А.* Євген Завалинський – призабутий тюрколог (З історії українського сходознавчого осередку Львова 1930-х – початку 1940-х років) // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 2010. – Вип. 15. – С. 298–323.

² Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів (далі – ЛННБ). – Ф. 122: Просвіта. – Спр. 34. – Арк. 1–3.

³ Лист умовно датуємо 1936–1939 рр., оскільки Є. Завалинський підписався доктором: цей учений ступінь він отримав у червні 1936 р. (*Фелонюк А.* Євген Завалинський – призабутий тюрколог... – С. 307).

⁴ В. Сімович був редактором “Життя і знання” у 1933–1939 рр. (*Брик І.* Картина з історії видання “Життя і знання” // *Життя і знання*. – Львів, 1936. – Ч. 1. – С. 4; *Трегуб М. М.* Архівні матеріали (1931–1939 рр.) редакції часопису “Життя і знання” у відділі рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України // *Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. п’ятої Всеукр. наук.-теорет. конф. 27–28 листоп. 1998 р.* – Львів, 1999. – С. 149).

* Тут і далі підкреслення автора.

⁵ ЛННБ. – Ф. 122. – Спр. 34. – Арк. 1а.

⁶ Про статтю згадує М. Трегуб, характеризуючи неопубліковані матеріали із редакційного портфеля “Життя і знання” (*Трегуб М. М.* Архівні матеріали (1931–1939 рр.) редакції часопису “Життя і знання”... – С. 151).

редакційного портфеля або допис не підходив до формату “Життя і знання”, адже це ілюстрований популярно-науковий місячник, який видавався товариством “Просвіта” від жовтня 1927 до вересня 1939 рр. Метою часопису було донести найдоступнішим способом до читачів знання з усіх ділянок людського життя. Він був розрахований на самоосвіту і виховання громадських і національних обов’язків пересічного українця у галицькому містечку та селі і поширювався у читальнях “Просвіти”, кооперативах, освітніх установах, серед усіх тих, хто займався культурно-освітньою працею⁷. Через це матеріали, які публікувалися в ньому, відзначалися простотою і ясністю викладу матеріалу, лаконічністю, тематичною різноманітністю. Очевидно, на думку редакції, публікація Є. Завалинського не підпадала під ці критерії. Можливо, інша причина полягала в явній полемічності публікації, спрямованій проти польської історіографічної традиції. “Просвіта” як легальне культурно-просвітницьке товариство у міжвоєнній Польщі не хотіла такими дописами підставляти себе під удар цензури. Дописи, які публікувалися у журналі, відзначалися нейтральністю щодо українсько-польських взаємин.

Нарис відклався у архіві товариства “Просвіта”, яке було засновником журналу, і тепер зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. Він викликає дослідницький інтерес, бо свідчить про наукові погляди його автора на польсько-турецькі взаємини пізнього Середньовіччя та Нового часу.

Становлення Є. Завалинського як вченого відбувалося у польському сходознавчому осередку Львова 1930-х років. У грудні 1935 р. він захистив докторську дисертацію під назвою “Польща у турецьких хроніках XV і XVI ст.” (науковий керівник Владислав Котвич), а 1938 р., за сприяння останнього, опублікував її невеликою книжкою⁸. Думки, викладені у дописі “Польща заборолом культури”, перегукуються із висновками цієї праці. Проте автор у нарисі представив те, чого не міг зробити у книзі, а саме – відвертий ревізійний погляд на проблему міждержавних відносин Польського королівства та Оттоманської Порти у XV–XVII ст., який заперечував польську історіографічну традицію, ґрунтовану на переконанні, що тогочасна Польща – “передмур’я християнства”. Недаремно свою статтю Є. Завалинський підписав псевдонімом Лю Макот, напевне побоюючись ускладнити стосунки зі своїми польськими колегами, від яких, у значній мірі, залежала його подальша наукова кар’єра.

Насамкінець варто наголосити, що через складний науковий шлях Є. Завалинського, формування якого припало на другу половину 1930-х – початок 1940-х років, частину творчого доробку вченого не опубліковано або й втра-

⁷ Детальніше про мету видавців журналу написав голова “Просвіти” Іван Брик: *Брик І.* Картина з історії видання “Життя і Знання”. – С. 3–4. Загальний огляд тематики часопису див.: *Трегуб М. М.* Архівні матеріали (1931–1939 рр.) редакції часопису “Життя і знання”... – С. 148–153; *Дроздовська О.* Життя і знання // *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. – Львів, 2003. – Т. 3: 1920–1939 рр. – Кн. 1: 1920–1928 рр. – С. 735–744.*

⁸ *Zawaliński E.* Polska w kronikach tureckich XV i XVI w. – Stryj, 1938. – 58 s. [= *Collectanea Orientalia. – № 14*].

чено⁹. Так, у 1946 р. О. Прицак писав: “Його (Є. Завалинського. – А. Ф.) синтетичний огляд (писаний зі мною) про те, що турецькі джерела можуть дати для українознавства, призначений для II тому «Записок Істор[ичного] та Філол[огічного] факульт[етів] Львів[ського] держ[авного] ун-ту ім. Ів. Франка» (у 1941 р.) – мабуть загинув”¹⁰. Є. Завалинський у списку своїх наукових праць, складеному 31 липня 1940 р., подав назву цієї статті – “Що можуть дати українській історіографії турецькі джерела?”¹¹. Ще раніше, у 1937 р., він звернувся до редактора газети “Нова зоря” Осипа Назарука із проханням опублікувати працю на сходознавчу тематику: “Маю виготовлену статтю, яка в цілком новому світлі ставить квестію «przedmurza chrześcijaństwa». Тому, що є в ній ряд нових тез і приносить багато несподіванок, врешті тому, що є в ній трохи полемічного і дискусійного матеріялу”¹², однак, через завантаженість видавничого портфелю, отримав відмову¹³. Тут слід припустити, що це могла бути та ж сама стаття, яку відкинули редактори “Життя і знання” та “Нової зорі”, однак достовірних доказів на підтвердження цієї думки немає. Поміж того, Є. Завалинський писав популярні сходознавчі нариси до польських часописів (наприклад, їхній цикл вміщено у краківському “Літературно-науковому кур’єрі” за 1937–1938 рр.)¹⁴, чим заробляв собі на життя, адже отримував за них гонорари. З огляду на невдалу співпрацю з редакціями українських газет і журналів, вчений, за нашими відомостями, не опублікував у передвоєнному і воєнному Львові жодної україномовної статті. Єдина його стаття на сходознавчу тематику рідною мовою вийшла лише у 1947 р. в паризькому журналі “Соборна Україна”¹⁵. З огляду на це, а також на викладену у ньому авторську оцінку польсько-турецьких взаємин у XV–XVII ст., яка спрямована на спростування міфу тогочасної польської історіографії про Польщу як “передмур’я

⁹ Загалом за своє життя він написав невелику кількість наукових та науково-популярних праць із ділянки сходознавства (на сьогодні вдалося виявити лише дев’ять опублікованих позицій). Це пояснюється Другою світовою війною, через яку вчений змушений був емігрувати спершу до Франції, а згодом до Австралії, де втратив можливість займатися науковими студіями. Детальніше див.: *Фелонюк А. Євген Завалинський – призабутий тюрколог...* – С. 316–322.

¹⁰ *Прицак О. Жванецьке перемир’я (1663 р.) за турецьким хроністом Наіма-ю // Бюлетень Української Вільної Академії Наук. – [Авгсбург,] 1946. – Ч. 8–9 (серпень–вересень). – С. 15–16 (примітка).*

¹¹ *Фелонюк А. Євген Завалинський – призабутий тюрколог...* – С. 314.

¹² Там само. – С. 312.

¹³ Там само.

¹⁴ *Zawaliński E. Teorja języka słonecznego. Czy język polski pochodzi od tureckiego? // Kurier Literacko-Naukowy. – Kraków, 1937. – № 29. – 12 lipca. – S. IV; idem. Literatura bez alfabetu // Ibidem. – № 43. – 18 października. – S. II–III; idem. Lwowianin – pierwszym tłumaczem Pisma Świętego na język turecki // Ibidem. – 1938. – № 8. – 21 lutego. – S. IV–V; idem. Nowa prawda o Warneńczyku // Ibidem. – № 22. – 30 maja. – S. I–II; idem. Złodzieje w muzeum // Ibidem. – № 37. – 12 września. – S. XII, XIV; idem. Polacy krzewicielami malarstwa w Turcji // Ibidem. – № 48. – 28 listopada. – S. X–XI.*

¹⁵ *Зелинський М. [Завалинський Є.]. Турецькі джерела до історії України // Соборна Україна. – Париж, 1947. – Ч. 1. – С. 9–11; Ч. 2. – С. 44–45; Ч. 3–4. – С. 75–80.*

християнства”, публікований нижче нарис цього призабутого українського сходознавця привертає особливу увагу.

Статтю публікуємо без змін, зі збереженням авторського правопису, осучаснюємо лише пунктуацію та написання великої літери. Змістовий коментар подаємо у підрядкових примітках, а текстологічний – у кінці статті.

Андрій Фелонюк (Львів). **Неопублікований нарис Євгена Завалинського про польсько-турецькі взаємини у XV–XVII століттях.**

У передмові до статті Є. Завалинського йдеться про можливі причини відмови редакцією часопису “Життя і знання” у публікації його нарису про польсько-турецькі взаємини у XV–XVII ст., акцентовано увагу на інших його друкованих та недрукованих працях із ділянки сходознавства.

Ключові слова: часопис “Життя і знання”, Євген Завалинський, сходознавство.

Андрей Фелонюк (Львов). **Неопубликованный очерк Евгения Завалинского о польско-турецких отношениях в XV–XVII веках.**

В предисловии к статье Е. Завалинского говорится о возможных причинах отказа редакцией журнала “Жизнь и знание” опубликовать его очерк о польско-турецких отношениях в XV–XVII вв., акцентировано внимание на других его изданных и неизданных трудах из сферы востоковедения.

Ключевые слова: журнал “Жизнь и знание”, Евгений Завалинский, востоковедение.

Andrii Feloniuk (Lviv). **An Unpublished Essay by Yevhen Zavalynsky about the Relations between Poland and the Ottoman Empire from the Fifteenth to the Seventeenth Century.**

This introduction to Yevhen Zavalynsky’s article describes some plausible reasons why the editorial board of the magazine “*Zhyttia i Znannia*” (“Life and Knowledge”) refused to publish his essay. The author also pays attention to Zavalynsky’s other published and unpublished works in the field of oriental studies.

Key words: magazine “*Zhyttia i Znannia*”, Yevhen Zavalynsky, oriental studies, Ottoman Empire.